

İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü

Nazım Öztürk

nozturk@cumhuriyet.edu.tr

The Role of Education in Economic Development

Abstract

One of the most important factors which determine economic, social and political development level of countries is education. Besides education provides to people special benefits, education has an important role in economic development of countries because it creates externalities from the point of view social aspect. Poverty of skilled labor is overcome and scientific and technologic innovations gain speed when training level of people goes up. As the result of labor productivity raises, level of national income increases rapidly and created income is distributed more fairly. Return speed of investments in education are higher than return speed of investments in physical capital because of administration becomes more democratic, providing economic and political stability gets easier and criminal rates decreases in communities that education level increased. Because the expenditures, related to education, create remaining yield as investment expenditures in the long term, make economic development gain speed. In this study, education had what an evolution period in economic thought system and why investments in education are important from view of economic were explained. The role of education in economic development was analyzed by describing the theories on subject of economic role of education.

Key Words: Economic Development, Human Capital Theory, Screening Hypothesis, Queue Hypothesis, Dual Labor Market Theory, Economics of Education

JEL Classification Codes: A20, D62, H41, I20, I21, J24, O10.

Özet

Ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmişlik düzeylerini belirleyen en önemli faktörlerden biri de eğitimidir. Eğitim, bireylere sağladığı özel yararlar yanında, toplumsal açıdan yaratmış olduğu dışsallıklar nedeniyle de ülkelerin ekonomik kalkınmalarında önemli rol oynamaktadır. Bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe nitelikli işgücü darboğazı aşılmakta, bilimsel ve teknolojik yenilikler hız kazanmaktadır. Emeğin verimliliğinin artmasının sonucu olarak ulusal gelir düzeyi hızla artmakta, yaratılan gelir daha adil paylaşılır hale gelmektedir. Eğitim düzeyi artan toplumlarda yönetim daha demokratik bir nitelik kazandığı, ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak kolaylaştığı ve suç işleme oranları düştüğü için, eğitime yapılan yatırımların geri dönüş hızı fiziksel sermaye yatırımlarınınkinden daha yüksek olmaktadır. Eğitime yapılan harcamalar uzun dönemde bir yatırım harcaması olarak yarattığı artan getiri nedeniyle ekonomik kalkınmayı hızlandırmaktadır. Bu çalışmada iktisadi düşünce sistemi içerisinde eğitimin nasıl bir evrim geçirdiği ve ekonomik açıdan eğitim yatırımlarının niçin önem taşıdığı üzerinde durulmuş, eğitimin ekonomik rolüne ilişkin yaklaşımlar tanımlanarak, eğitimin iktisadi kalkınmadaki rolü analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İktisadi Kalkınma, Beşeri Sermaye Kuramı, Eleme Hipotezi, Kuyruk Hipotezi, İkili İşgücü Piyasası Kuramı, Eğitim Ekonomisi.

1. Giriş

Eğitimin iktisadi değerinin analizi konusunda, iktisatçılar arasında uzun yıllar egemen olan görüş iktisadi analizlerin eğitimin incelenmesinde işe yaramayacağı düşüncesine dayanıyordu. Bu nedenden dolayı eğitimin iktisadi analizi üzerinde pek fazla durulmuyordu. Ancak, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde milli gelir hesapları daha gerçekçi bir yaklaşımla gözden geçirilmeye başlanmış ve milli gelir artışının fiziki ve beşeri üretim unsurlarındaki artışla açıklanması söz konusu olmayan bir ilave artış payı (residual) gösterdiği ortaya konmuştur. Bu durumun doğrudan doğruya eğitim seviyesindeki yükselmeden ileri geldiği anlaşılmıştır (Mosino, 2002:3).

Günümüzde eğitimin ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmayı hızlandıran en önemli faktör olduğu bilinmektedir. Ekonomide verimliliğin artırılması nitelikli işgücü ile olasıdır. Eğitim kurumlarında çağdaş teknolojiye uygun bilgi ve becerilerle donatılan bireyler iktisadi kalkınmanın gerektirdiği nitelikli işgücünü oluşturarak üretim düzeyinin artmasını ve ekonominin hızla kalkınmasını sağlamaktadır. Eğitim, toplum içerisinde insanların bilgilerini artıran ve bu insanları daha nitelikli hale getiren vazgeçilmez bir unsur olduğu kadar, iktisadi kalkınmanın bir sonucu olarak ta artan mal ve hizmet üretimine olan talebi artırarak bireylerin yaşam düzeyini yükselten bir etkidir (O'Donoghue, 1991:42; Barro, 2002: 9-23). Üretim sürecinin bir girdisi olarak eğitim, iktisadi kalkınmaya katkı sağladığı gibi, bireylerin davranışlarında olumlu yönde gelişmeler yaratarak kalkınma sürecinde sosyal ve siyasal açıdan da önemli etkiler yaratmaktadır. Eğitimin iktisadi faaliyetler ve iktisadi kalkınma ile olan yakın ilişkisi yanında ulusal birliğin sağlanması açısından da önemi büyüktür. Sosyal ve kültürel farklılıkların mevcut olduğu ülkelerde ulusal birliğin güçlendirilmesinde eğitim bir araç olarak kabul edilmektedir. Eğitim düzeyi artan toplumlarda suç işleme oranları hızla düşmekte, yönetim daha demokratik bir nitelik kazanmakta, ekonomik ve siyasal istikrarı sağlamak kolaylaşmaktadır (Kruger ve Lindahl, 2001:1107).

Bu çalışmada, iktisadi düşünce sistemi içerisinde eğitimin ne gibi bir evrim geçirdiği ve sosyo ekonomik açıdan eğitim yatırımlarının niçin önem taşıdığı üzerinde durulmuş, eğitimin ekonomik rolüne ilişkin yaklaşımlardan beşeri sermaye kuramı, eleme hipotezi, kuyruk hipotezi, ikili işgücü piyasası kuramı ve radikal yaklaşım tanıtılmaya çalışılmıştır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın en önemli bileşenlerinden birisi olarak görülen eğitimin ne gibi dışsallıklar yarattığı ve ekonomik kalkınmada ne gibi roller üstlendiği incelenmiştir.

2. İktisadi Düşünce Tarihi İçinde Eğitim

Merkantilizmden Neoklasik ekole varıncaya kadar tüm iktisadi düşünce ekolleri, zenginlik ve gelişmenin kaynağını araştırmış ve iktisadi kalkınmaya en çok hangi kesimin katkıda bulunduğu sorusuna yanıt aramıştır. İktisadi olaylarla eğitim arasında yakın bir ilişki bulunduğunu belirleyen ilk iktisadi ekol Merkantilizm olmuştur. Sanayi ve ticari faaliyetler arttıkça bireylerin sahip oldukları bilgi ve becerilerin iktisadi gelişmeyi uyarıcı rolü daha iyi anlaşılmış ve bunun sonucu olarak eğitime daha büyük önem verilmeye başlanmıştır. Merkantilistler ulusal gelir artışının bir unsuru olarak beşeri sermayeye büyük önem vermişlerdir (Deyon, 1969:1-20; Brasseul, 1997:150).

18. yy.'ın en önemli iktisatçılarından biri olan M. Postletwayt uluslararası planda yapmış olduğu araştırmalarda eğitimin iktisadi kalkınmada temel unsur olduğunu tespit etmiştir. Ona göre, bir ulusun zengin ve güçlü olması ve halkın yaşam standartlarının

yükselmesi tüccarların, çiftçilerin ve sanayicilerin iyi eğitim görmesiyle yakından ilintilidir. Bu bağlamda, bir ülkenin iktisadi kalkınması büyük ölçüde ticarete bağlıdır. Merkantilist düşüncede, vücut için kan ne ise, bir ülke için de iyi eğitim görmüş tüccarın durumu odur (Serin, 1972:4-5). Eğitim ile iktisadi faaliyetler ve iktisadi gelişmeler arasındaki ilişkiler konusunda önemli katkılar yapan düşünürlerden biri de iktisat biliminin kurucularından A. Smith'dir. Smith ulusların zenginliği adlı eserinde (1776) sorunu, eğitimi daha iyi bir hale getirmek isteyen bir reformcu, eğitimin amaçlarını tartışmakla ilgilenen bir ahlakçı ve bir öğretmen olarak ele almıştır.

Klasik iktisatçılardan R. Malthus (1820:202) da eğitimin önemi üzerinde durmuştur. Malthus, eğitim ile insan kaynağının yaratılması yönünden değil, fakat insanın daha iyi yaşaması yönünden ilgilenmiştir. Çünkü eğitim nüfus kontrolüne katkıda bulunmakta ve işgücü ordusunun sayısını azaltarak ulusal geliri yükseltmektedir. Eğer bireylere yeterli eğitim verilmez ise artan nüfus baskısı, halkın huzursuzluğunu artırarak, iktisadi gelişmeyi önleyecektir. Bu nedenle Malthus yoksulları korumak için çıkartılan yasalara nüfus artışını uyaracağı ve sefaleti artıracığı düşüncesi ile karşıdır. Malthus, yoksul sınıflar için yaygın bir eğitimin nüfus artışını önleyeceğini ve bunun sonucu olarak ta toplumsal huzursuzlukların giderileceğini dile getirmektedir.

D. Ricardo'da iktisadi refahtaki artışın nüfusun azalmasına ve sermaye miktarının artışına bağlı olduğunu kabul etmekte, Malthus gibi aile sayısının sınırlandırılması ya da bugünkü deyimle aile planlaması veya nüfus planlaması ile ilgili olarak gerekli alışkanlıkların doğmasının ancak eğitim kanalı ile sağlanabileceğini vurgulamaktadır (Serin, 1972:10). Ricardo'nun analizinin önemi, hem azalan kar oranı ön kabulü ile Marx'ı, hem de marjinal verim analizi ile marjinalistleri etkileyerek kendinden sonraki iktisatçılığın şekillenmesinde büyük rol oynamış olmasındadır (Tezel:1997:161).

Klasik iktisatçılar içinde eğitime en fazla önem veren Senior'dur. Senior'a göre eğitilmiş insanlar çoğaldıkça nüfus artış hızı düşmektedir. Gelecekte elde edilecek malların veya tüketim olanaklarının değerinin açıkça sezilmesi ve insanların çocuklarına daha mutlu bir gelecek hazırlama isteği topluma sağlanan eğitim ne kadar yetersiz ise o kadar zayıf olacaktır. Senior'a göre eğitim görmemiş aileler kendi çocuklarının gereksinimlerini de gerektiği şekilde değerlendiremezler. Bu nedenle devletin eğitime etkin bir şekilde müdahale etmesi zorunludur. Çünkü eğitim, cehalet ve yoksulluk çemberini kırarak nüfus artışının kontrolünü otomatik olarak sağlamaktadır (Serin, 1972:10-11).

J. S. Mill'in eğitim ile ilgili görüşleri klasik iktisatçılar içindeki yeri ve Neoklasik iktisadi düşünceye olan yakınlığı ile değil, aldığı emsalsiz eğitim ile önemlidir. Mill'de Malthus gibi eğitimin nüfus artış hızını yavaşlatacağını ve nüfusun sermaye ve istihdama oranını yavaş yavaş azaltacağını kabul etmektedir. Kamu çıkarı olduğu için herkes eğitim görmeli ve bazı üstün zekâlılar için daha ileri seviyede eğitim sağlanmalıdır.

A. Marshall (1890:I.I.25) eğitimin önemine değinmiş, bu alana yönelen çabaları ulusal bir yatırım olarak nitelemiş ve en değerli sermayenin insan varlığına yatırılmış olan sermaye olduğunu belirtmiştir. Marshall'a göre bazı aileler geleceği görememekte ve bundan dolayı çocuklarını kendi mesleklerini devam ettirmek üzere yetiştirmektedir. Bunun sonucu ise işgücünün akıcılığını kaybetmesidir.

Keynesyen iktisatçılar, eğitim harcamalarını yarı kamusal bir mal olarak değerlendirmişler ve sosyal refah devleti anlayışının doğal bir sonucu olarak eğitimin

hizmetlerinin devlet tarafından sunulması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Keynesyen iktisadi anlayışa bağlı olarak, devlet, eğitim, sağlık, konut, çocuk yardımı, yaşlılığa bağlı emeklilik, işsizlik sigortası gibi alanlarda önemli görevler üstlenmiştir. Ekonomik bakımdan güçsüz kesimleri korumak, sosyal adalet ilkesini gerçekleştirmek Keynesyen ekolün savunduğu sosyal refah devletinin başlıca kaygısı olmuştur. Yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak eğitim harcamalarının toplam kamu harcamaları içindeki payı artmaya başlamıştır. Eğitime ilişkin kaynakların nasıl sağlanacağı, nasıl kullanılacağı, eğitim hizmetlerinin nasıl organize edileceği, devletin eğitimdeki rolünün ne olacağı Keynesyen ve Klasik iktisatçılar arasında uzun tartışmalara neden olmuştur.

İktisattarihinin önemli düşünürleri iktisadi faaliyetler ve iktisadi gelişme açısından eğitimin önemi üzerinde durmuş olmakla beraber görüşleri ayrıntılı ve sistematik değildir. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra fiziki sermaye yatırımlarının bu sermayeyi kullanmasını bilen iyi yetişmiş nitelikli işgücüne sahip olan ülkelerde yani Batı Avrupa ve Japonya'da mucizeler göstermiş olması iktisatçıları bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaya yöneltmiştir. T. W. Schultz, E. F. Denison, S. G. Becker'in öncülük ettiği bu yeni akım bu konunun bütün yönlerinin ayrıntılı olarak incelenmesini sağlamıştır. P. M. Romer, R. J. Barro, R. E. Lucas ve G. Mankiw tarafından geliştirilen içsel büyüme kuramları (endogenous growth theory) ile eğitimin iktisadi kalkınmadaki önemi daha iyi anlaşılmuştur (Neira vd, 1999:1). Günümüzde artık hiçbir iktisatçı eğitimin iktisadi kalkınmadaki rolünü göz ardı etmemektedir.

3. Eğitimin İktisadi Önemi

Eğitim bireye bilgi, beceri kazandırma, bireyin topluma uyumunu sağlama sürecidir. İnsanların bilgilerini, davranışlarını, bedeni, ahlaki, fikri yeteneklerini, düşünme, yaratma, problem çözme, karar verme ve uygulama güçlerini oluşturmak ve geliştirmek için yapılan çalışmaların tümü eğitim adını almaktadır. Eğitim geniş anlamda her çeşit öğrenim ve eğitim şeklini, dar anlamda ise okullarda verilen bilgileri içerir. Eğitimin iktisadi önemi, eğitimsel niteliklerin üretim sürecinde nasıl kullanıldığı ve ne işe yaradığını ifade etmesi açısından önem taşımaktadır (Ünal, 1993:225). T. W. Schultz'a (1971:3) göre eğitim kurumları bütünüyle bir sanayiden ibarettir. Her ne kadar okulların kar için organize edilen ve yönetilen kuruluşlar olmamaları ve öğrencilerin eğitim masraflarının tamamını taşımamaları gibi bazı durumların dikkate alınması gerekmekte ise de eğitim harcamalarının öğrencinin gelecekteki verimliliğini ve kazancını artırması oranında birer yatırım sayılmaları gerekmektedir. Bu bakımdan okullar eğitim hizmeti üretimindeki uzmanlaşmış kurumlar durumundadır.

Fransız düşünür ve iktisatçı Saint Simon eğitimin ülke kalkınmasındaki önemini şu cümlelerle ifade etmektedir: "Fransa'nın tüm tıbbi araçları bir gecede tahrip edilse aynı düzeyi altı ay içinde yeniden kurulabilir ama tüm doktorları bir anda ortadan kaybolursa ancak yüz yıl sonra bugünkü düzeye ulaşılabilir". Aynı görüş yüz yıl sonra ünlü Amerikalı iş adamı H. Ford tarafından şöyle dile getirilmektedir: "Fabrikalarımı ve makinelerimi tahrip edin ama adamlarımı bana bırakın. En kısa sürede eski servetime yeniden sahip olurum" (Adem, 1993:39).

Eğitim, önemli fonksiyonlar yerine getirmektedir. İlk olarak, eğitim, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin geliştirilmesi suretiyle emeğin verimliliğinin artmasında önemli rol oynamaktadır. Eğitim kurumları emeğin verimliliğini artırmaktadır. Buna bağlı olarak üretim artmaktadır. İkinci olarak, potansiyel yeteneklerin keşfedilmesi ve geliştirilmesini

sağlamaktadır. Eğitimin üçüncü fonksiyonu insanların, iktisadi büyüme ile yakından ilintili olan iş fırsatlarındaki değişmelere uyum sağlama yeteneklerini artırmasıdır. Dördüncü olarak eğitim kurumları öğrencilerini öğretim elemanı olarak da yetiştirmek suretiyle üretim için gerekli bilgilerin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Son olarak, gelişmekte olan ekonomilerde eğitim yolu ile halkın yüksek bilgi ve beceri kazanması hızlı ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Eğitim sektörü işsizliğin arttığı kriz dönemlerinde lise ve üniversite öğrencileri durumundaki yetişkin öğrencileri masnetmek ve ekonomik canlanma dönemlerinde bunları mezun etmek suretiyle iktisadi dalgalanmaları hafifletici bir etki de yaratmaktadır (Kurtkan, 1977:63-64). Günümüzde gelişmiş ve sanayileşmesini tamamlamış toplumlar ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki en önemli ayrıcalık eğitim ve bilgi olmaktadır; bilgi, üretim faktörleri olarak sayılan sermaye, emek, doğal kaynaklar ve teknoloji yanında beşinci etmen olarak görülmektedir. Gelişmiş toplumların büyük bir bölümü bilgi ve teknolojiden etkin olarak yararlanma yeteneğini kazandığından bilginin üretim ve hizmet sektöründe fiziki sermaye kadar önemli bir etmen olduğu söylenebilir (Tekeli,1993:209). Bilgi toplumuna geçişin temel koşulu ise, kişilere yaşam boyu öğrenmeyi esas alan bir yaklaşımla eğitim verilmesidir.

4. Eğitimin Ekonomik Rolüne İlişkin Yaklaşımlar

Eğitim ekonomik rolüne ilişkin olarak beşeri sermaye yaklaşımı, eleme hipotezi, kuyruk hipotezi, ikili işgücü piyasaları yaklaşımı ve radikal yaklaşım olmak üzere çeşitli yaklaşımlar üzerinde durulabilir (Psacharopoulos ve Woodhall,1986:31-52).

4.1. Beşeri Sermaye Kuramı (Human Capital Theory)

Beşeri sermaye kuramı, eğitimin ekonomik rolünü açıklayan en eski yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ekonomik kalkınmada beşeri sermaye yatırımlarının önemine ilk dikkat çekenler S. Kuznets ve M. Friedman olmuş, bu girişimin kuram haline dönüştürülmesi T. W. Schultz tarafından gerçekleştirilmiştir (Akalin, 2000:224). Zaman içerisinde beşeri sermaye kuramının önemi daha da artmıştır.

Ekonomik gelişme süreci içerisinde insan faktörünün önemini açıklamaya yönelik olarak geliştirilen beşeri sermaye kuramı insana yapılan yatırımlar sayesinde kalkınma sürecinin daha kısa sürede gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir (Schultz, 1971:24). Beşeri sermaye bireye mal olmuş bilgi, beceri ve kazanılmış diğer niteliklerin değeri olarak tanımlanmaktadır. Bu kurama göre, bir ekonomide belli bir dönemde üretilen mal ve hizmet miktarı, kişisel kazançlar ve insana yapılan yatırımlar arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur. Buna göre insana yatırım düzeyi arttıkça ulusal gelir ve kişisel kazanç da artmaktadır. Sosyoekonomik kalkınma sürecinde mevcut kaynakların optimal olarak kullanımı yoluyla maksimum faydanın elde edilmesi, teknolojik gelişmenin hız kazanması ve toplumsal refah artışının sağlanması fiziksel sermaye yatırımları yanında beşeri sermaye yatırımlarına da bağlıdır. Bu bağlamda, iktisadi kalkınmanın hızlandırılabilmesi için emeğin niteliğini artıran beşeri sermaye yatırımlarının artırılması gerekmektedir. Emeğin niteliği ve verimliliğini artırmaya yönelik beşeri sermaye yatırımlarının en önemlisi ise eğitim harcamalarıdır. Beşeri sermaye kuramına göre, sosyo-ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ve yapısal değişimin sağlanmasında beşeri sermaye en az fiziksel sermaye kadar önem taşımaktadır (Fuente ve Ciccone, 2003:7).

Beşeri sermaye kuramı eğitim ekonomisi araştırmalarının odak noktasını oluşturmaktadır. Bu kurama göre, eğitime yapılan yatırımın artması, bireylerin verimliliklerini artırarak, onların daha yüksek kazanç elde etmesini sağlamaktadır. Bu

bağlamda kuram marjinal verimlilik kuramı ile uyumludur. Diğer faktörler sabitken (ceteris paribus) daha verimli işgücü daha yüksek ücret geliri elde etmektedir. Emegın daha verimli olabilmesi için ise, daha fazla eğitim yatırımına gereksinim vardır (Ünal,1993:227). Eğitim sistemine düşen görev ekonomik gelişme hedeflerine bağlı olarak, bugün ve gelecekteki iş alanları için, meslek elemanlarını yetiştirmek üzere eğitim programları geliştirmektir. Böylelikle ekonominin çeşitli sektörlerinde gereksinim duyulan nitelikli işgücü yetiştirilmiş yani ekonomik hedefler için gerekli olan beşeri sermaye üretilmiş olacaktır.

4.2. Eleme Hipotezi (Screening Hypothesis)

Eleme hipotezi eğitimin bireylerin verimliliklerinde bir artışa yol açmadığı, sadece bunların üretken nitelikleri konusunda işverenlere sinyal veren bir eleme mekanizması olduğu iddiasıyla ilgilidir (Stiglitz, 1994:462; Woodhall,1994b:24-25). Eleme hipotezine göre eğitim sadece işverenlerin önemli bulduğu otoriteye yönelik davranış, işin yapılmasında gösterilen titizlik, dikkat ve motivasyon gibi belirli özelliklere veya doğuştan üstün yeteneklere sahip bireylerin belirlenmesinde işverenlere işaret verme gibi bir fonksiyona sahiptir. Eleme hipotezi, belirli bir eğitim sürecinden geçenlerin elde ettikleri diploma veya sertifika türünden belgelerin onların iş bulmaları için yeterli olduğunu, bu belgelerin mutlaka bireyin yeteneklerinin geliştirilmiş, ona belirli yetenekler kazandırılmış olduğu anlamına gelmeyeceğini vurgulamaktadır. Bir bakıma eğitimin kendilerine iş verilmesi gerekmeyenleri eleyen bir süzgeç fonksiyonu gördüğü iddia edilmektedir (Aslan,1998:309-310).

Eleme hipotezine göre, eğitim sisteminin ekonomik amacı insanları farklı verimlilik düzeylerine göre tanımlamaktır. Eğitim bireyleri yeteneklerine göre sınıflandıran ve bu yetenekleri eğitim belgeleri ile etiketleyen bir mekanizmadır. Bu nedenle diploma, sertifika vb belgeler belli tür ve düzeydeki yeteneklerin işaretleridir. Bu belgeler bireyi sahip olduğu özelliklerle tanımlamaktadır. İşverenler bu belgeleri dikkate alarak istedikleri yeteneklere sahip olanlarla olmayanları birbirinden ayırmaktadır. Böylelikle eğitim verimliliği diğerlerinden daha yüksek olan bireyleri tanımlayan bir mekanizma olmaktadır. Bireyler, eğitim programının maliyeti ve bu programı bitirenlere ödenen ücretleri dikkate alarak seçim yapmaktadır. İşverenler ise, farklı eğitim programlarından mezun olan kişileri işe alarak, onları gözlemleyerek ve eğitim ile verimliliğin uygun dağılımını inceleyerek her bir eğitim kategorisine uygun ücret düzeyi belirlemektedirler. Bu açıdan eğitimsel kazanımlar ve bunu simgeleyen diplomalar ya da diğer eğitim belgeleri, piyasada belli tür ve düzeydeki yeteneklerin tamamlayıcısı olmaktadır. Eğitimin tamamlayıcı özelliği, işverenlerin bireyleri uygun işlere yerleştirmelerine yaradığı için, eğitim verimliliğın ve üretimin artmasında da rol oynamaktadır. Eleme hipotezi beşeri sermaye kuramının ileri sürdüğü gibi eğitimi verimlilikle ilişkili özellikleri üreten bir sistem olarak değil, söz konusu özellikleri tamamlayan bir mekanizma olarak ele almaktadır.

4.3. Kuyruk Hipotezi (Queue Hypothesis)

Kuyruk hipotezine göre, eğitim işçinin potansiyel verimliliğini belirleyen bir etken sayılmaz. Çünkü verimlilik işin bir özelliğidir. Yüksek verimlilikteki işler, modern teknoloji kullanılarak gerçekleştirilen işlerdir ve bu işleri yapanlara yüksek ücret ödenmektedir (Cornoy,1995:1-9). İşverenlerin işe eleman alırken dikkat ettikleri nokta, kişilerin verimliliğının işin verimliliğine yükseltilmesi için katlanılması gereken yetiştirme maliyetinin en az düzeyde tutulmasıdır. Bunun sağlanabilmesi için ise, adaylar arasında en yetiştirilebilir (trainable) olanın seçilmesi gerekir. Kişinin yetiştirilebilirliğinin etkileyen etmenlerden en önemlisi ise eğitimidir. İşverenlerin böyle davranmasına gerekçe olarak, iş

yapısı içinde gereksinim duyulan becerilerin çeşitliliği ve buna bağlı olarak eğitim farklılıkları nedeniyle firmaların işe eleman alma konusunda içsel işgücü piyasalarını (internal labor markets) kullanma eğiliminde olmaları gösterilmektedir. Böylece işverenler dışarıdan en nitelikli elemanı alıp, en az maliyetle en verimli işlerde istihdam etmektedir (Ünal, 1993:228-229). İşe eleman alırken önemli olan bireyin işyerinde yapacağı işin verimliliğe kısa sürede ulaşılması olduğuna göre, amaç işe başvuranların arasında öğrenme yeteneği en yüksek olanların işe alınmasıdır. Kişilerin eğitim süreçleri boyunca öğrenme yetenekleri daha geliştiği için, bireyler eğitim düzeylerine göre sıralandıklarına göre kuyruğun önündekiler büyük bir olasılıkla, öğrenme yeteneği en fazla olan, en nitelikli kişiler olarak işe alınacaklardır.

4.4. İkili İşgücü Piyasası Kuramı (Dual Labor Market Theory)

İkili işgücü piyasası kuramı beşeri sermaye kuramını eleştirmekte emek piyasalarında her zaman marjinal verimlilik kuramının geçerli olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda marjinal verimlilik kuramı sadece emek piyasasının belirli kesimine uygulanabilmekte, tüm piyasa için geçerli olmamaktadır. Bu açıdan emek piyasasında ücretlerin belirlenmesi ve işgücünün işlere dağılımında eğitim ve diğer beşeri sermaye değişkenlerinin rollerinin vurgulanması gereksiz görülmektedir. Bireyler arasındaki eğitim farklılıkları ve emeğin verimliliği ile ilgili diğer özellikler açısından söz konusu olan farklılıklar, gelirdeki farklılıkları kesinlikle yansıtmamaktadır. Çünkü ücretler kişilere göre değil, işlere göre belirlenmektedir.

Bu kurama göre, işgücü piyasaları birincil ve ikincil olarak iki kısma ayrılabilir. Birincil işgücü piyasası, ekonomik ve mesleki mobilité öneren eğitim kurumlarına ve mesleki kademelerine girmelerine izin verilen veya bu olanağı bulmuş olan işgücü sahiplerinin oluşturduğu piyasalardır. İkincil piyasa ise kendilerine iyi eğitim kurumlarının kapalı olduğu eğitimleri ne olursa olsun iyi pozisyonlar elde etmeleri olası olmayan ve genellikle geçici işler için çalıştırılan işçilerden meydana gelmektedir. Eğitim gelir ilişkisini sorgulayan bu kurama göre, eğitim ve gelirler arasındaki ilişki bizzat işgücü verimliliği ile değil, daha çok birincil emek piyasalarına girebilen çalışanları diğer çalışanlardan ayıran bazı anahtar özelliklerle ilgilidir. Eleme hipotezinde diploma gibi yeterlilik belgelerinin işverenler tarafından bir tercih aracı olarak kullanılmasından dolayı da olsa eğitim gelir ilişkisi devam etmektedir. Oysa, bölünmüş piyasalar hipotezinde böyle bir ilişki ikincil piyasalar için geçerli değildir (Uyanık, 1999:2-3).

4.5. Radikal Yaklaşım

Emek piyasasında işgücü gelirindeki farklılıkları açıklayan kuramlardan biri de radikal yaklaşımdır. Bu kurama göre, gelir eşitsizliklerini açıklamada temel faktör, ailenin geçmişi ve mensup olunan sosyal sınıftır. Eğitim üst sınıfların servetini kuşaktan kuşağa taşıyan bir araçtan ibarettir. Genel eğitim fırsat eşitliğini sağlamaktan çok, kitlelerle kapitalistlerin disiplin, titizlik, bağımsız düşünceden ve yaratıcılıktan uzak olan düşüncelerini aşılaktan başka bir işe yaramaz. Eğitim kurumları toplum içindeki temel sınıf ayrımlarının aynası olup statükoyu değiştirmekten ziyade pekiştirmekte ve yeniden üretmektedir. Elit tabakanın mensupları özel okullara gittiklerinden genel eğitim bu tabakanın çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu nedenle genel eğitim, ekonomik ve sosyal değişimin bir aracı olamaz. L. Althusser (1991:33) eğitimi kapitalist devlet aygıtlarından biri olarak ele almakta ve eğitimin modern kapitalist toplumlarda bir ideolojik kurum haline geldiğini savunmaktadır. Eğitimin küçük yaşta başlaması onun ideolojik önemini

artırmaktadır. Öğrenciler geldikleri sınıfsal kökenlerine göre eğitilmektedir. Üst sınıflardan gelen öğrencilerde yaratıcılık, bağımsız takip ve farklılaşma olasılığı alt sınıf öğrencilere göre biraz daha fazla olsa da genelde eğitim kurumları yeniden üretim sürecinde sisteme tek tip insan yetiştirmektedir.

I. Illich (1985:9) aşırı okullaşmayı şiddetle eleştirmektedir. Eğitim sistemi toplumdaki otoritenin, imtiyazların ve bürokrasinin merkezi konumundadır. Gelir düzeyi yüksek kesimlerin çocukları iyi eğitim alabilirken, gelir düzeyi düşük kesimler için aynı durum söz konusu olmamaktadır. Aynı zamanda eğitim kurumları doyumsuz tüketicilerin yetiştirildikleri tüketim toplumunun birer aracıdır. Toplumun tüm kesimlerinin aynı eğitim olanaklarına sahip olamaması sosyal tabakalaşmanın gelecek dönemlerde de devamına neden olmaktadır. Eğitim, merkezi otoritenin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirmek için kullandığı en önemli ideolojik araç olmaktadır. Radikal yaklaşıma göre, merkezi otorite insanların statükoya uymalarını sağlamak için ideolojik hegemonyaya, evrenin anlamlarını bireylere öğretmek için öğreticiye ve eğitim kurumlarına gereksinim duymaktadır. Eğitim ve öğretimin bir düzene bağlanması ve sürekliliğinin sağlanması için zorunlu eğitime başvurulmaktadır. Eğitim tüm bu fonksiyonların bir bütün halinde gerçekleşmesi için üretilmiş bir düzene dönüştürülerek bireylerin siyasal iktidarın belirlemiş olduğu alanlar ve amaçlar içinde üretilmesini temsil etmektedir (Çetin, 2001:206).

5. Eğitimin Dışsallıkları

Eğitimin dışsal yararları, öğrenci ve aile gibi karar vericiler tarafından elde edilen özel yararlarının üzerindeki ve ötesindeki topluma dönük yararlardır. Eğitim kişilere ve ailelere sağladığı özel yararlar yanında topluma da önemli yararlar sağlamaktadır (Stevens ve Weale, 2003:5). Bu nedenle eğitim yarı kamusal bir mal olarak kabul edilmektedir (Akalin, 2000:236-237; Bulutoğlu, 1997:303-329).

Schultz'a (1971:9) göre ekonomik dengesizliklerle başarılı bir biçimde başa çıkma yeteneği ancak eğitimle kazanılabilir. Modernleşen bir ekonomide eğitilmiş insanların çoğalması eğitimin önemli yararlarından biridir. Kuşkusuz bu yararların bazıları kişisel olabilir. Ancak, serbest piyasa ekonomisi etkin bir şekilde işletildiğinde ve yeni teknolojiler etkin bir biçimde kullanıldığında eğitimden sağlanan yararlardan tüm toplum da pay alacaktır.

Ekonominin iyi işlemesi ve gelişmiş teknolojilerin daha kolay yaygınlaştırılması açısından eğitim önemli dışsallıklar sağlamaktadır. Ekonomi ve ona dayalı piyasalar bireylerin eğitim düzeyi arttıkça daha iyi işlemeye başlamaktadır. Bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe teknik değişmelere uyum sağlamak kolaylaşmaktadır. Eğitim en önemli dışsal faydalarından biri de demokratik kurumların daha iyi işlemesine olanak tanıyan bilgilendirilmiş bir toplumun gelişmiş olmasıdır. Eğitim düzeyi yüksek bireylerden oluşan toplumda demokratik kurumlar daha iyi işlemektedir. İyi eğitilmiş insanların oluşturduğu toplumlarda suç işleme oranları son derece düşük olmakta, bu da iç güvenlik ve adalet hizmetleri ile ilgili harcamaların azalmasına yol açmaktadır. Yoksul kesimlerin eğitim düzeyi yükseldikçe, bu kesimin gelir düzeyi yükselmeye başlamakta ve yoksul kesimlere yapılan transfer harcamaları (gıda, sağlık ve eğitim yardımı, işsizlik ödeneği vb) azalmaktadır. Eğitim düzeyi yükselen kişilerin gelirleri hızla artmakta, toplumsal yardıma muhtaç kişilerin sayısı azalmaktadır. Eğitimli insanlar sağlık korumasında daha bilinçli ve dikkatli davranmaktadır. Eğitimle birlikte bireylerin kazanç kapasitesinin yükselmesine

paralel olarak vergi ödeme kapasitesi de artmaktadır. Dolayısıyla eğitim harcamalarının yapılması toplam vergi gelirlerini yükseltmektedir (McMahon,1994:30-32).

6. Eğitimin İktisadi Kalkınmadaki Rolü

İktisadi kalkınmanın sağlanması II. Dünya Savaşı'ndan bu yana pek çok ülkenin değişmez amacı olmuştur (Hicks, 1994:47). Kalkınma bireylerin gelir düzeyini artırmak amacıyla siyasal iktidarın belli ekonomik politikaları izleyerek toplumun yapısını değiştirme girişimidir. Kalkınma kavramı ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve eğitsel içeriklidir. (Adem, 1993:39). Eğitim, üretim sürecinin bir girdisi olarak iktisadi kalkınmaya katkı sağladığı gibi, bireylerin davranışlarında olumlu yönde gelişmeler yaratarak kalkınma sürecinde sosyal ve siyasal açıdan da önemli etkiler yaratmaktadır.

6.1. Gelir Düzeyinde Artış Yaratma

Eğitimin en önemli faydası kişilerin gelir düzeylerini yükseltmesidir. Çünkü ilave eğitim bireylere emek piyasasında katma değeri daha yüksek iş bulma olasılığı yaratmaktadır. Dünyanın pek çok ülkesinde daha fazla eğitimin daha iyi iş olanakları sağlaması ve daha yüksek gelir sağlaması, bireyleri daha fazla eğitim almaya motive eden temel faktörlerden biri olmuştur. Eğitilmiş nüfusun, eğitilmemiş nüfusa göre daha üretken olduğundan üretimden aldığı gelir daha yüksek olmaktadır. Tablo1'de gelir düzeyi ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki gösterilmektedir. Dört yıllık lise öğrenimi, bireylerin gelir düzeyini %24 oranında artırırken, yüksek okulun %47, üniversite öğreniminin ise %89 gelir artışı yarattığı belirtilmektedir (Breton, 2003:3).

Tablo1:
Eğitim ve Gelir Düzeyi Artışı Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Gelir Düzeyinde Yarattığı Artış (%)
Okuryazar	8-16
Lise	24
Yüksekokul	47
Üniversite	89

Kaynak: T. R. Breton, (2003), Education, Human Capital, and National Income, (<http://academic2.american.edu/~hertz/fall2003/Breton%20on%20Education%20and%20National%20Income.pdf>), S.3.

Eğitim birçok insanın sadece yaşam boyunca elde edeceği geliri belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda yaşam standartlarını da etkilemektedir. Emeğin beceri ve verimlilik kapasitesini geliştirme yoluyla eğitim ulusal gelirin büyümesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. D. Wheeler, 88 gelişmekte olan ülke için yaptığı araştırmada, ortalama olarak okur yazarlık oranında %20'den %30'a yükselmenin ulusal gelirden %8 ila %16'ı artış yarattığını belirtmektedir (Psacharopoulos ve Woodhall,1994:43-44). E. F. Denison (1985:9), ABD'de istihdam edilen nüfus başına ulusal gelir artışının beşte birinin işgücünün eğitim göstergelerindeki artışa bağlanabileceğini ileri sürmektedir. Denison'a göre lise mezunu ile üniversite mezunu bir kimsenin gelir farkının % 60'ı sadece eğitim farkından doğmaktadır. Yüksek lisans veya doktora sahibi olan bir kimsenin yıllık gelirinin ilköğretim mezununa göre 2.46 kat daha fazla olmaktadır (Woodhall,1994a:5-6; Unay, 1982:27).

Tablo 2:
Çeşitli Ülkelerde Eğitimin İktisadi Büyüme Katkısı

Ülkeler	Yıllık Büyüme Oranına Katkı (%)
ABD	12
Brezilya	21,4
Arjantin	7,6
Güney Kore	15,5
Meksika	12,9
Şili	14
Türkiye	21

Kaynak: J. Temple, "Effets de l'Education et du Capital Social sur la Croissance dans les Pays de l'OCDE", Revue Economique de l'OCDE, No:33, 2001/II, 2001, s. 99 ; H. Ergen, "Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyüme Katkısı", Ekonomik Yaklaşım, Cilt:10, Sayı, 35, Kış 1999, s. 21.

Tablo2'de çeşitli ülkelerde eğitimin iktisadi büyüme sağladığı katkılar gösterilmektedir. Yapılan ampirik çalışmalarda eğitimin işgücünün verimlilik düzeyini artırarak ekonomik büyüme katkısının ABD ekonomisi için %12, Brezilya için % 21.4, Arjantin için % 7.6, Güney Kore için %15.5, Meksika için % 12.9, Şili için % 14, olduğu görülmektedir (Temple, 2001:78). Eğitimin ekonomik kalkınmaya katkısı dünya genelinde %10.9, OECD ülkeleri bazında katkısı ise, %8.7 olarak belirtilmektedir (Baro, 2000b: 35-39; Tansel, 1999:457). Türkiye için yapılan araştırmada işgücünün ortalama eğitim yılındaki bir yıllık artışın ulusal gelirin büyüme oranında %21'lik bir artışa yol açtığı tespit edilmiştir (Ergen, 1999:54-55).

Dünyanın 25 ülkesinde eğitim ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen R. A. Easterlin modern teknolojiye dayalı bir ekonomik büyümenin sağlanmasının örgün eğitimdeki gelişmenin ortaya çıkardığı motivasyon ve oldukça büyük bir öğrenme potansiyeline bağlı olduğunu, eğitime yapılan yatırımın ekonomik kalkınmayı hızlandırdığını ileri sürmektedir. R. Marris ise 66 gelişmekte olan ülke üzerinde yapmış olduğu çalışmada, eğitimin sadece güçlü bir şekilde ekonomik büyümeyi sağlamadığı, aynı zamanda eğitim yatırımlarıyla desteklenmediği takdirde genel yatırımların büyüme üzerinde daha az etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Eğitim yatırımları fiziki sermaye yatırımlarını tamamlayarak daha fazla ulusal gelir artışı sağlamaktadır (Psacharopoulos ve Woodhall,1994:39-44). S. G. Strumilin'e göre, eğitime yapılan bir birimlik yatırım, milli geliri üç birimden fazla artırmaktadır (Adem,1977:2).

Jamison ve Lau'nun eğitim ile çiftçilerin verimliliği arasındaki ilişkiyi açıklayan araştırmalarına göre, diğer değişkenler aynı kabul edilirse, çiftçilerin sadece ilköğretimden geçmiş olmaları bile fiziki sermaye yatırımlarının daha üretken olmasına yol açarak, %10 daha fazla gelir artışı sağlamaktadır (Fagerlind ve Saha, 1989:81).

6.2. Gelirin Adil Paylaşımını Sağlama

Az gelişmiş ülkelerde gelir bölüşümünün gelişmiş ülkelere göre adil paylaşımdan uzak olduğu bilinen bir gerçektir. Bu eşitsizliği doğuran en temel etmen nüfusun büyük kısmının eğitim düzeyinin düşük olması nitelikli işgücünün ise son derece az olmasıdır. Kısa süreli bir girişimle mali bir takım önlemlerle gelirin daha adil paylaşımı sağlanabilir ama kişisel ve bölgesel gelir dağılımı bakımından uzun süreli adil bir paylaşımı sağlamanın yolu eğitim olanaklarını artırmaktan geçmektedir. Mutlak yoksul durumunda bulunan

nüfusun %95'i eğitim düzeyi ilköğretim ve altında eğitim alanlar ile okuma yazma bilmeyenlerden oluşmaktadır (DPT, 2000:16). Çağdaş dünyada toplumların iç barış ortamında yaşantılarını sürdürebilmeleri ülke kaynaklarının rasyonel bir biçimde kullanılması ekonomik kalkınma sürecinde toplum katmanlarının tümünün katkısının sağlanabilmesinin temelinde yatan ana tezin yaratılan gelirin adil paylaşımı yanında fırsat eşitliğini esas alan bir eğitim ile doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir (Dur ve Teulings, 2002:3).

Hemen hemen bütün ülkelerde bir sosyal sınıftan diğerine geçişi sağlayan en önemli faktör eğitimidir. Çünkü eğitim yoksul kesimlerin nitelik ve becerilerini artırarak onların hem moral yönden tatmin olmalarını hem de rekabetçi bir ortamda nitelikli iş bulabilmelerini sağlamaktadır. Eğitim hizmetlerinin bütün öğrencilere aynı kalitede verilmesine özen göstermekle ve bu suretle fırsat eşitliği sağlayarak gelir bölüşümü önemli ölçüde iyileştirilebilmektedir. Böylece çalışkan ve yetenekli bireylerin içinde buldukları sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa atılmaları sağlanmış olmaktadır. Eğitim hizmetlerinin toplumdaki dağılımına bağlı olarak, ülkelerin gelir bölüşümü bozulabilmekte veya düzelebilmektedir (Gomez ve Foot, 2003:142-161). Eğitim bireylerin gelecekte elde edecekleri gelirlerin tek belirleyicisi olmamakla birlikte eğitim düzeyi ile gelir arasında sistematik bir ilişki vardır (Rehme, 2001:9). Eğitim seviyesinin yükselmesi ile verimlilik artışı arasında sıkı bir bağ vardır. Bu verimlilik artışının ücretlere yansımaya eğilimi taşıması nedeniyle istihdamda bir azalma olmadığı kabul edilir ise eğitim seviyesi yükselen çalışan kesimin geliri de yükselecektir. Daha önce düşük gelir elde eden bu kesimdeki gelir yükselmesi ise toplumdaki gelir bölüşümünü düzeltici etki yaratacaktır (Türkmen, 2002:51-52).

Tablo 3:
Eğitim Gelir Dağılımı İlişkisi

Ülkeler	Eğitimin Ulusal Gelir İçindeki Payındaki Artış (%)	Gini Katsayısı Üzerindeki Etkisi (%)
Fransa	2	0,03
İngiltere	2	0,015
ABD	2	0,025

Kaynak: OECD, The Appraisal of Investment in Educational Facilities, Paris: Organization for Economic Co-Operation and Development OECD, 2000, s. 9.

Tablo3'de Fransa, İngiltere ve ABD' de eğitim ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi konu edinen OECD (2000:9) araştırmanın sonuçları görülmektedir. Araştırmada eğitim harcamalarının ulusal gelir içindeki payı %2 artırıldığında gelir dağılımının en önemli göstergesi kabul edilen Gini katsayısının Fransa'da 0.03, İngiltere'de 0.015, ABD'de 0.025 azaldığı görülmüştür. Bu durum eğitimin gelir dağılımının adil hale getirilmesindeki rolünü göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir.

Zorunlu eğitimin ücretsiz olarak sunulması, gelir düzeyi düşük kesimlere burs ve kredi sağlanması yoksul kesimlerinde eğitim olanaklarından yararlandırılması gibi uygulamalarla gelir düzeyi düşük kesimlerin çocuklarının da toplumda yükselme olanağı elde edebilmesi eğitimin gelir bölüşümünün daha adil paylaşımı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda eğitim, sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerinin gerçekleşmesinde en etkili araç olmaktadır (Caillaud:2003-1-18; Gylfason ve Zoega, 2003:1-22).

6.3. Emeğin Verimliliğini Artırma

Ülkelerin ekonomik gelişmelerini sürdürebilmeleri için getirilen çözüm önerilerinin birçoğunda en sık vurgu yapılan konu verimlilik artışıdır. Verimlilik artışının ekonominin temel kaynağı olduğu, verimliliğin ulusal geliri ve kişisel yaşam kalitesini artırmadaki rolü bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Ekonomik kalkınmayı yakından etkileyen verimlilik, bir ülkenin gelir dağılımı, ücretler, maliyetler gibi temel değişkenleri arasında önemli ve somut ilişkiler kurduğundan ekonomik kalkınma, üretim ve rekabet gücünün artırılması istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve işsizliğin önlenmesi açısından son derece büyük önem taşımaktadır. Verimlilik düzeyinin düşük kaldığı ülkelerde enflasyon ve işsizlik gibi sorunlar çözümsüz kalmaktadır (Çetintaş ve Başel, 1999:104).

Üretim faktörlerinden emeğin niteliğini artırmak ve bu niteliğe uygun bir işte kullanmak kalkınma eğitim ikilisinin en önemli özelliğini yansıtmaktadır. İstihdam edilenlerin eğitim düzeyinin artırılması üretim ve verimliliği doğrudan etkilemektedir. Ekonomik kalkınma ancak iyi eğitim görmüş yeni teknolojilere kolayca uyum sağlayabilen nitelikli işgücü ile sağlanabilir. Bu bağlamda, ekonomik yapının gereksinim duyduğu sayı ve nitelikte işgücünün sağlanması büyük önem taşımaktadır. Yeterli düzeyde nitelikli işgücüne sahip olmak ekonomide verimliliğinin artmasına neden olmaktadır. Emeğin verimliliğinin artması bir yandan üretim artışına neden olurken, diğer yandan eğitim süreci sonunda emeğin daha nitelikli kılınması daha kaliteli mal ve hizmet üreterek uluslararası piyasada rekabet avantajı sağlayarak ihracatın artmasına ve dolayısıyla ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Yüksek verimlilik oranlarına sahip ülkelerin, eğitim ve öğretimde de yüksek standartlara ulaştıkları görülmektedir. (Dahlin, 2002:4-8; Şener, 2001:356-357).

Tablo 4:
Eğitim Düzeyi ve Verimlilik Artışı Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	Verimlilik Düzeyinde Yarattığı Artış (%)
İlköğretim	40
Ortaöğretim	102
Yükseköğretim	300

Kaynak: Y. Engin, "Eğitim Üretim ve Verimlilik", Mercek, Sayı:4, Ekim 1996, s.45.

Tablo 4'de eğitim ile verimlilik artışı arasındaki ilişki gösterilmektedir. Eğitim ve verimlilik konusunda yaptığı araştırmalarıyla tanınan Rus akademisyen S. G. Strumilin, ilköğretimin bir işçinin verimliliğini %40, orta öğretimin %102, yüksek öğrenimin %300 oranında artırdığını ifade etmektedir. Aynı konuda ABD'de yapılan araştırmalar ise, dört yıllık orta öğretimin işçilerin gelirlerinde diğer işçilere göre %14 artış meydana getirdiğini göstermektedir (Engin, 1996:45).

Gosplan tarafından yapılan diğer bir araştırmaya göre ise, okur yazar olmayan bir işçinin fabrikada bir yıllık çıraklığı emeğin verimliliğini %12-16 oranında artırırken, bir yıllık ilk öğretimin sağladığı verimlilik artışı %30; 4 yıllık ilk öğretimin sağladığı artış %70; 7 yıllık orta öğretimin sağladığı artış %235; 9 yıllık orta öğretimin sağladığı artış %280, 13-14 yıllık yüksek öğretimin sağladığı verim artışı ise %320 olmuştur (Unay, 1982:33-34). Ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile nüfusunun eğitim düzeyi arasında doğru orantı vardır. Yeterli sermaye ve kaynakları olmasına rağmen yine de kalkınamamış olan ülkelerin geri n

kalmışlıklarının asıl nedeni nüfusun eğitim düzeyinin çok düşük olmasıdır. II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda bu ülkede yaşanmaz denilen Almanya ekonomik bir atılım yapabilmiş ise bunu savaş sonrası ülkeye dönen on milyondan fazla iyi yetişmiş teknik insan gücüne borçludur. Aynı gerekçe Japonya ve İsrail için de geçerlidir.

6.4. Teknoloji Yaratma ve Yeni Teknoloji Kullanımını Kolaylaştırma

Ülkelerin ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmeleri büyük ölçüde yeni teknoloji yaratma ve bu teknolojileri ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme konusundaki başarılarına bağlıdır. Bu süreçte en önemli kaynak ise eğitimidir (Dowrick, 2002:2). Eğitim, toplumsal yaşamın her kademesini önemli ölçüde etkileyen bilim ve teknoloji üretimini sağlayarak ekonomik ve sosyal yapıda önemli değişimler yaratmaktadır (Storesletten ve Zilibotti, 2000:54-57). Hızlı ekonomik kalkınmalarıyla dikkat çeken Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinin gelişmekte olan ülkeler kategorisinden gelişmiş ülkeler kategorisine geçmelerinde bilimsel çalışmalar üzerinde yoğunlaşmaları ve ithal ettikleri yeni teknolojileri ekonomik kalkınmada etkin olarak kullanmaları son derece önemli rol oynamıştır. Sadece Tayvan'da yılda 7 bin öğrencinin yurt dışına eğitim amaçlı gönderildiği bilinmektedir. Bu ülkeler eğitime verdikleri öneme bağlı olarak elde ettikleri hızlı teknolojik gelişim sayesinde üretimde verimlilik artışı sağlayarak yüksek ekonomik kalkınma hızına ulaşmışlardır. Gelişen teknoloji, üretim, dağıtım ve tüketimi olumlu yönde etkileyerek ekonomik kalkınmaya olumlu katkı sağlamıştır (Kozlu, 1995:124-126). Ekonomik kalkınmayı sağlayacak yeni teknolojiler ancak eğitim ile üretilebilmektedir.

6.5. Düşük Doğurganlık ve Bebek Ölüm Hızı

Eğitim düzeyleri yüksek bireylerden oluşan toplumların temel sağlık göstergeleri diğer toplumlara göre daha iyidir. Eğitim seviyesi ile doğuştan hayatta kalma ümidi, bebek ölüm hızı ve doğurganlık hızı arasında yakın bir ilişkiden söz edilebilir. Bireylerin aldıkları eğitim, ortalama yaşam süresinin artmasına ve daha düşük bebek ölüm oranlarına neden olarak, birey ve kamu sağlığı ile ilgili son derece önemli dışsallıklar sağlamaktadır (Kenkel, 1991:287). OECD tarafından yapılan araştırma (OECD, 2000:54) eğitim harcamalarında yapılacak %2'lik artışın doğuştan hayatta kalma ümidini Fransa'da 1.25 yıl, İngiltere'de 1.5 yıl ABD'de ise 1 yıl daha artırdığını ortaya koymaktadır.

Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe doğurganlık oranı azalmaktadır. Bu durum nüfus artış hızı oldukça yüksek olan azgelişmiş ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda sağlık ve yaşam koşullarındaki iyileşmeler üretim artışı da yaratmaktadır. Bu bağlamda Hindistan'da yapılan bir çalışma oldukça dikkat çekicidir. Bu çalışmada bin kız çocuğunun ilk öğretim kademesine ilave bir yıllık eğitiminin 32 bin dolara mal olduğu ancak, bu ilave eğitimin doğurganlık oranının azalması nedeniyle 75 bin dolar, çocuk ölümlerinin azalması nedeniyle 32 bin dolar, ölümcül hastalıkların azalması nedeniyle de 2 bin 300 dolar fayda yarattığı hesaplanmıştır (Self ve Grabowski, 2004:47-55). Eğitimin bu yararları yanında dolaylı kimi yararları da söz konusudur. Örneğin sigara kullanan bireyler üzerinde yapılan bir çalışmada ilave bir yıllık eğitimin günlük sigara tüketimini erkeklerde %1.6 kadınlarda ise %1.1 azalttığı tespit edilmiştir (Türkmen, 2002:46).

6.6. Demokratikleşme

Toplumun dinamizminin, yurttaşların tercihlerinin ve bu tercihlerdeki değişimin siyasal kararları sürekli bir biçimde etkileyebilmesi, her şeyden önce bir eğitim

sorunudur. Demokrasi çoğu kez halk tarafından yönetimin halkın istediğini ya da en iyi olarak gördüğü kararları almasına olanak veren bir sistemdir. Fakat ne istediğini veya neyin en iyi olduğunu bilmek için halkın iyi eğitim almış olması gerekmektedir. Bilgilendirilmiş ve aydınlatılmış bir demosun var olabilmesi için eğitim büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, J. S. Mill “evrensel eğitimin evrensel oy hakkından önce gelmesi gerektiğini” savunmaktadır (Dahl, 1996:162)

Günümüzde genel olarak en iyi yönetim biçimi kabul edilen demokrasinin tüm kurum ve kuralları ile işleyebilmesi için, eğitim kesimine çok büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Nüfusun çoğunluğunun okuma yazma bilmediği, açlık ve yoksulluğun egemen olduğu ülkelerde siyasal parti çoğulculuğuna ve serbest seçimlere dayalı siyasal kurumların işlediği söylenemez. Eğitim düzeyi düşük, okuma yazma bilmeyen bireylerin demokratik düzene karşı sorumlu yurttaş olma, çağdaş uygarlığın yapıcı ve yaratıcı bir ortağı olma şansı oldukça düşük olmaktadır. Siyasal demokrasi ancak, belli bir ekonomik gelişmişlik düzeyinden sonra gerçekten işlerlik kazanabilmektedir (Barro, 2000a:43; Duch, 2003:7-13). ABD’de yapılan bir araştırmaya göre, lise düzeyinden daha az eğitim görmüş olan bireyler arasında oy kullanma yüzdesi sadece %23 olup, bu kişiler oylarını kullanırken reklam kampanyalarından en fazla etkilenmektedir (Türkmen, 2002:57).

Eğitim düzeyi yüksek bireylerden oluşan bir toplumda, özgürlükler, yasalara ve insanlara saygı ve demokrasi daha iyi gelişir. Güçlü, istikrarlı, özgür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleştirilebilmesi ancak, eğitim düzeyi yüksek bireylerle olasıdır. Eğitim etkin bir demokrasi ve demokratik kurumlar için gereklidir. Eğitim sayesinde bireylerin siyasal bilinç düzeyleri artmakta ve yönetim daha katılımcı hale gelmektedir.

6.7. Siyasal İstikrar ve Toplumsal Dayanışma

Siyasal istikrarı ve toplumsal dayanışmayı sağlamadan bir ülkede ekonomik istikrarın sağlanması düşünülemez. Eğitim hizmetleri verimliliği artırıcı etki yaratması yanında, siyasal istikrar sağlayıcı etki de yaratmaktadır. Eğitim hizmetlerinin siyasal istikrarı sağlayıcı etkisi en az verimliliği artırıcı etkisi kadar önem taşımaktadır. Eğitim kalkınmanın gerekli kıldığı sosyal ve kültürel ortamın uygun hale gelmesini sağlamakta, siyasal ve toplumsal örgütlenmenin etkinliğini yükseltmektedir. Eğitim kurumları sadece toplumsal barış ve düzeni sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda toplumun ve uygarlığın gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim sistemindeki iyileşmeler, okuryazar nüfus oranını artırmakta, bireylere gereksinim duydukları konularda bilgi edinme olanağı sunmaktadır. Ekonomik kalkınmanın ve hızlı sosyal değişimin gerekli kıldığı sayıda ve nitelikte insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi eğitim sayesinde olmaktadır.

Eğitim, istenilen bir yaşam düzeyine ulaşma çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yönlentecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak, buna engel olabilecek değer ve davranışları değiştirmek eğitim yoluyla olmaktadır. Eğitim toplumda kişileri yeteneklerine göre yetiştirme olanağı sağlayarak sosyal adalet ve fırsat eşitliği sunarak toplumsal dayanışmanın daha da kuvvetlenmesine olanak tanımaktadır. Sosyo ekonomik kalkınma için gerekli sosyal atmosfer eğitim tarafından yaratılmaktadır (Gradstein ve Justman, 2001:1). Kültürel ve toplumsal açıdan insan kaynaklarının geliştirilmesi eğitilmiş bireylerin daha ileri, daha zengin bir yaşama yönelmesine, gelenekle daha az bağlı kalmasına yardım etmektedir. Eğitim değişim ve ekonomik kalkınmayla uyumlu davranışları ve ortamı geliştirerek sosyo ekonomik değişimin katalizörü olmaktadır. Durağan ve geri

kalmış sosyo politik yapıların ve sistemlerin yıkılarak, dinamik ve sağlıklı büyüyen bir ekonominin ortaya çıkması için bu gereklidir (Ortiz, 1994:1-23).

6.8. Suç İşleme Oranlarında Azalma

Eğitim hizmetlerinin en önemli faydalarından biri de suç işleme oranlarını azaltmasıdır. Eğitim düzeyi ile elde edilen gelir arasında doğrusal bir ilişki söz konusu olup, eğitim düzeyi arttıkça, kişilerin gelir düzeyi de artacaktır. Gelir düzeyi yükselen bir kimsenin hapiste kalması nedeniyle, vazgeçmesi gereken gelir akımlarının alternatif maliyeti daha da artacağından, eğitilen kişilerin suç işlemekten kaçınmaları oldukça rasyonel bir davranış biçimi olmaktadır (Şener, 2001:357).

Düşük suç oranları ve ceza sistemi giderlerinin azaltılmasında eğitim önemli faydalar sağlamaktadır. Suçların önlenmesinin faydaları, suçların yol açmış olduğu sosyal kayıplarda azalma biçiminde tanımlanabilir. R. G. Spiegleman, I. Ehrlich, B. Fleisher tarafından yapılan ampirik çalışmalar, eğitim görmüş gençlerin suç işlemeye daha az eğilimli olduklarını, eğitim düzeyi yüksek olan toplumlarda suç oranların düştüğünü göstermektedir. Ceza evlerindeki yetişkin mahkûmların sınırlı bir eğitim geçmişine sahip olduklarını göz önünde bulundurulduğunda, bu eğitim eksizliğinin topluma yıllık maliyetinin yaklaşık 20 milyar dolar olduğunu tahmin edilmektedir. İşlenen suçlar ile eğitimsel eşitsizlikler arasında güçlü bir olumlu ilişki söz konusu olup, mala karşı işlenen ve şiddet içeren suçların tekrar derecesi ile ilişkili olarak ortalama eğitim düzeyinden çok eğitimin dağılımındaki dengesizliklerin gerginliğe yol açtığı vurgulanmaktadır. (McMahon, 2000:22; Fajnzylber vd, 2000:9-10). OECD (2000:19) tarafından yapılan araştırmaya göre, ABD'de eğitim harcamalarında meydana gelen %2'lik artış, 100 bin kişi başına işlenen cinayet suçunun 9'dan 7'ye inmesine neden olmaktadır.

7. Sonuç

Eğitim üzerine yapılan araştırmalar, sosyo ekonomik kalkınmada en etkili faktörün eğitim olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanın niteliklerini artırmaya yönelik yapılacak yatırımlar içerisinde en önemlisi olarak kabul edilen eğitim ekonomik kalkınma üzerinde olduğu kadar ekonomik kalkınmayı belirleyen sosyo ekonomik, politik ve kültürel yapıdaki gelişmeler, teknolojik gelişme, uluslararası alanda rekabet edebilme açısından da son derece önemlidir. Uzun dönemde eğitime yapılan yatırımların geri dönüş hızı fiziksel sermayenin geri dönüş hızından daha yüksektir. Ayrıca yüksek verimlilik oranlarına sahip olan ülkelerin yüksek eğitim standartlarına sahip olmaları eğitim ve verimlilik arasında olumlu bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim aynı zamanda teknolojik ilerlemenin de belirleyicisidir. Eğitim bilimsel araştırmaları özendirilmekte, bilginin yeni nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Günümüzde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki en önemli ayrıcalık eğitim ve bilgidir. Eğitimde geri kalan bir ülke bütün alanlarda geri kalmaya mahkûmdur.

Kalkınmanın sadece fiziki üretim araçlarına yapılacak yatırımlarla sağlanması olanaksızdır. İnsan unsuru üzerine ya da insan gücü kaynaklarının geliştirilmesi için yapılacak yatırımların sosyal ve yapısal değişmeyi hızlandırıcı ve üretim seviyesini yükseltici çok önemli etkileri vardır. Eğitim iktisadi kalkınmada lokomotif güç olup, iyi eğitilmiş insan gücüne (beşeri sermayeye) sahip olan ülkeler daha hızlı kalkınmaktadır. Japonya ve Almanya bunun en iyi örnekleridir. Eğitim toplumsal barış ve düzeni sağlamakla kalmayıp aynı zamanda toplum ve uygarlığın gelişmesinde ve iktisadi kalkınmanın sağlanmasında da önemli rol oynamaktadır. Fakirliğin kısır döngüsünün kırılması için

eğitim seviyesinin yükseltilmesi bir gereklilik arz etmektedir. Eğitim ile kalkınma arasında çok sıkı bir ilişki söz konusu olup, eğitim olmadan iktisadi kalkınma gerçekleştirilemez.

Kaynakça

- Adem, M.(1977), **Türk Eğitiminin Ekonomik Politikası**, Ankara: Bilim Matbaası.
- Adem, M.(1993), “Ulusal Eğitim Politikamız”, **III. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri**, Ankara: DPT Yayını, s. 39-53.
- Akalın, G. (2000), **Kamu Ekonomisi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Althusser, L.(1991), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, (Çeviren: Y. Alp, M. Özışık) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aslan, M. H.(1998), **Hizmet Ekonomisi**, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Barro, R. J. (2000a), **Rule of Law Democracy and Economic Performance**, (http://www.heritage.org/research/features/index/ChapterPDFs/2000_Chapter_2.PDF), p.31-49.
- Barro, R. J. (2000b), , (<http://www.oecd.org/dataoecd/5/49/1825455.pdf>), p.1-48.
- Barro, R. J. (2002), **Education as a Determinant of Economic Growth**, (<http://www-hoover.stanford.edu/publications/books/fulltext/ed21st/9.pdf>), p. 9-24.
- Brasseul, J. (1997), **Histoire des Faits Economiques de l'Antiquité a la Révolution Industrielle**, Tome 1, Paris: Armand Colin.
- Breton, T. R. (2003), **Education, Human Capital, and National Income**, (<http://academic2.american.edu/~hertz/fall2003/Breton%20on%20Education%20and%20National%20Income.pdf>), p.1-43.
- Bulutoğlu, K. (1997), **Kamu Ekonomisine Giriş Devletin Ekonomik Bir Kuramı**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 5. Yayım.
- Caillaud, F. (2003), **Gender Gap In Education, Educational Policies And The Dynamics Of Income Distribution**, (http://www.vcharite.univ-mrs.fr/macrodyn/gender_gap.pdf), p.1-18.
- Cornoy, M. (1995), “Economics of Education”, **International Encyclopedia of Economics of Education**, (Edited: M. Cornoy) New York: Pergamon, Second Edition, p.1-9.
- Çetin, H. (2001), “Devlet, İdeoloji ve Eğitim” **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 2, Aralık 2001, s. 201-211.
- Çetintaş, H, ve H. Başel (1999), “Eğitimin İstihdam ve Verimliliğe Etkisi”, **Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Yıl:1999, Sayı:5, s.102-120.
- Dahl, R. A. (1996), **Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev: Levent Köker, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Dahlin B. G. (2002), **The Impact of Education on Economic Growth Theory Findings and Policy Implications**, (<http://www.duke.edu/~bgd3/bgd0202.pdf>), p.1-30.
- Denison, E.F. (1985), **Trends in American Economic Growth, 1929-1982**, Washington D.C.: Brookings Institution.
- Deyon, P.(1969), **Le Mercantilisme**, Paris: Flammarion.
- Dowrick, S. (2002), **The Contribution of Innovation and Education to Economic Growth**, (<http://www1.ecom.unimelb.edu.au/iaesrwww/conf/top2002/pdffiles/DowrickSteve5A.pdf>), p.1-26.
- DPT, (2000), **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara.
- Duch R. M. (2003), **Democracy and Poor Education: A Dangerous Cocktail?** (<http://duch.polsci.uh.edu/revisedDuchWhittenv14.pdf>), p.1-29.
- Dur R, A.J. Coen ve N. Teulings, (2002), **Education, Income Distribution and**

- Public Policy**, Rotterdam: Erasmus University, Tinbergen Institute.
- Engin, Y. (1996), "Eğitim Üretim ve Verimlilik", **Mercek**, Sayı:4, Ekim 1996, s.45-46.
- Ergen, H. (1999), "Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyümeye Katkısı", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt:10, Sayı, 35, Kış 1999, s. 21-56.
- Fagerlind, I. ve J. S. Lawrence (1989), **Education and National Development: A Comparative Perspective**, Oxford: Pergamon Press.
- Fajnzylber, P., D. Lederman ve N. Loayza (2000), **Crime and Victimization an Economic Perspective**, (<http://www.lacea.org/meeting2000/PabloFajnzylber.pdf>), p.1-57.
- Fuente, A. ve A. Ciccone (2003), **Le Capital Humain dans une Economie Mondiale Fondée sur la Connaissance**, Luxembourg: Office des Publications Officielles des Communautés Européennes, (http://europa.eu.int/comm/employment_social/publications/2003/ke4602775_fr.pdf).
- Gomez, R. ve D. K. Foot (2003), "Age Structure Income Distribution Economic Growth", **Canadian Public Policy Analyse de Politique**, Vol: XXIX, Supplément Numéro Spécial 2003, p. 142-161.
- Gradstein, M. ve M. Justman. (2001), **Education, Social Cohesion and Economic Growth**, (<http://www.cepr.org/meets/wkcn/3/3507/papers/gradstein.pdf>), p.1-29.
- Gylfason, T. ve G. Zoega (2003), **Education, Social Equality and Economic Growth: A View of the Landscape**, (<http://www.hi.is/~gylfason/pdf/munich5A.pdf>), p.1-22.
- Hicks, N. L. (1994), "Eğitim ve Ekonomik Büyüme", **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, (Çeviren: Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, s.47-53.
- Illich, İ. (1985), **Okulsuz Toplum**, (Çeviren: T. Bedirhan Üstün), Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Kenkel, D. S. (1991), "Health Behavior Health Knowledge and Schooling" **Journal of Political Economy**, Vol:99, No:2, April 1991, p. 287-305.
- Kozlu, C. (1995), **Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri**, Ankara: Türkiye İş Bankası yayın No:335, 3. Baskı.
- Kruguer, A. B. ve M. Lindahl. (2001), "Education for Growth: Why and For Whom?", **Journal of Economic Literature**, Vol. XXXIX (December 2001) p. 11011136.
- Kurtkan, A. (1977), **Sosyolojik Açından Eğitim Yolu İle Kalkınmanın Esasları**, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayın No: 388.
- Malthus, T. R. (1820), **Principes d'Economie Politique**, (<http://gallica.bnf.fr/scripts/ConsultationTout.exe?O=n005569>).
- Marshall, A. (1890), **Principles of Economics**, (<http://www.econlib.org/library/Marshall/marPhtml>).
- Mc Mahon, W. W. (1994), "Eğitimin Dışsallıkları", **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, (Çeviren: Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, s. 29-37.
- Mc Mahon, ve W. Walter (2000), **The Impact of Human Capital on Non-Market Outcomes and Feedbacks on Economic Development**, (<http://www.oecd.org/dataoecd/5/61/1825169.pdf>), p.1-43.
- Mosino, A. (2002), **Education, Human Capital Accumulation And Economic Growth**, Lausanne: University Lausanne.
- Neira, I., E. Aguayo ve M Guisán,(1999), **The Role Of Education In Development And European Cooperation With Latin America**, Faculty of Economics University of Santiago de Compostela (Spain): Working Paper Series Economic Development. n° 35, (<http://www.usc.es/~economet/aeadepdf/aeade35.pdf>).
- O'Donoghue, M. (1991), **Economic Dimensions in Education**, Ireland: Gill & Macmillan, Dublin.
- OECD, (2000), **The Appraisal of Investment in Educational Facilities**, Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development OECD.
- Ortiz C. H. (1994), **Economic Structure, Education And Growth**, URL

- (<http://socioeconomia.univalle.edu.co/cidse/documentos/download/pdf/Doc17.pdf>),p.1-23.
- Psacharopoulos, G. ve M. Woodhall (1985), **Education for Development: An Analysis of Investment Choices**, Oxford: Oxford University Pres.
- Psacharopoulos, G. ve M. Woodhall (1994), “Eğitimin Ekonomik Büyüme Katkısı”, **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, (Çeviren: Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, s. 43-44.
- Rehme, G. (2001), **Redistribution of Personal Incomes Education and Economic Performance Across Countries**, (<http://www.wider.unu.edu/conference/conference-2001-1/rehme.pdf>), p.1-44.
- Schultz, T. W. (1971), **Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research**, New York: Free Press.
- Self S. ve R. Grabowski, (2004), “Does Education At All Levels Cause Growth? India, A Case Study”, **Economics of Education Review**, 23 (2004), p. 4755.
- Serin, N. (1972), **Eğitim Ekonomisi**, Ankara: AÜ Eğitim Fakültesi Yayın No: 25.
- Smith, A. (1776), **An Inquiry into the Nature And Causes of the Wealth of Nations**, Adam Smith Institute, London, (<http://www.adamsmith.org.uk/smith/won-index.htm>).
- Stevens, P. ve M. Weale. (2003), **Education and Economic Growth**, London: National Institute of Economic and Social Research.
- Stiglitz, J. E. (1994), **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (Çeviren: Ö. F. Batirel), İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No:549, 2. Baskı.
- Storesletten, K. ve F. Zilibotti. (2000), “Education Educational Policy and Growth”, **Swedish Economic Policy Review**, 7 (2000), p.39-70.
- Şener, O. (2001), **Teori ve Uygulamada Kamu Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 7. Baskı.
- Tansel, A. (1999), “Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Eğitimin Getirisi” **ODTÜ Gelişme Dergisi**, Cilt:26, Sayı:3-4, Yıl; 1999, s. 453-472.
- Tekel, H. (1993), “Bilgi Çağının Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Sosyo-Ekonomik Etkilerinin İrdelenmesi ve Ülkemiz Yönünden Konu İle İlgili Araştırma Önerileri”, **III. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri**, Ankara: DPT Yayını, s. 209-221.
- Temple, J. (2001), “Effets de l'Education et du Capital Social sur la Croissance dans les Pays de l'OCDE”, **Revue Economique de l'OCDE**, No:33, 2001/II, p. 60-109.
- Tezel, Y. S. (1997), **İktisadi Büyüme**, Ankara: Ankyra Yayıncılık
- Türkmen, F. (2002), **Eğitimin Ekonomik ve Sosyal Faydaları ve Türkiye'de Eğitim Ekonomik Büyüme İlişkisinin Araştırılması**, Ankara: DPT Yayın No: 2655.
- Unay, C. (1982), **Eğitimin İktisadi Kalkınma Üzerindeki Etkileri**, İstanbul: AR Basım Yayın Dağıtım.
- Uyanık, Y. (1999), “Düalist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Kış 1999, s.1-10.
- Ünal, L. I. (1993), “Eğitimin Ekonomik Rolü ve Türkiye İle İlgili Bulgular”, **III. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Sosyal Değişim ve Sosyal Gelişme Stratejileri**, Ankara: DPT Yayını, s.225-234.
- Woodhall, M. (1994a), “Eğitim Ekonomisi: Toplu Bir Bakış”, **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, (Çeviren: Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, s. 5-6.
- Woodhall, M. (1994b), “İnsan Sermayesi Kavramı”, **Eğitim Ekonomisi Seçilmiş Yazılar**, (Çeviren: Yüksel Kavak, Berrin Burgaz), Ankara: Pegem Yayın No: 14, s. 24-25.